

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Proměny jurisdikční imunity (?)

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2013

VI. ročník SVOČ

Autor: Bc. Ondřej Svoboda

Konzultant: Mgr. Milan Lipovský

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK.

V Praze dne 14. 4. 2013

.....
Ondřej Svoboda

Obsah

Úvod	3
Směrování k restriktivnímu pojetí	5
Případ <i>FG Hemisphere v. Kongo</i>	7
Ochrana lidských práv a jurisdikční imunita	9
Soudní praxe a zákonná úprava v USA	10
Soudní praxe a zákonná úprava v Evropě	12
Jurisdikční imunita před Mezinárodním soudním dvorem	15
Závěr	18
Seznam použitých zdrojů	20

Úvod

Koncept jurisdikční imunity byl vždy poněkud kontroverzní otázkou v mezinárodním právu, nicméně lze konstatovat, že v současnosti snad poutá více pozornosti než kdykoli předtím. Rychlý rozvoj dopravy a komunikačních technologií společně s růstem vlivu mezinárodních organizací a smluvních instrumentů vedl ke globalizovanému světu, ve kterém se může zdát jurisdikční imunita až anachronním jevem v mezinárodním právu tvář v tvář rostoucí vzájemné závislosti států.

Ztratila tedy jurisdikční imunita států svoji opodstatněnost? Nebo se pouze ke svému zachování musí přizpůsobit novým podmínkám prostředí mezinárodních vztahů a mezinárodního práva? A k jak velkým změnám v jejím obsahu a rozsahu vlastně dochází, pokud vůbec? Na tyto otázky není snadné nalézt jednoznačné odpovědi, už jen z toho důvodu, že diskurs týkající se imunit států je názorově velice pestrý.

Samotný pojem jurisdikční imunity lze definovat jako „právní institut upravující výkon jurisdikce jednoho státu – subjektu mezinárodního práva vůči jinému státu – subjektu mezinárodního práva.“¹ Jurisdikční imunita tedy úzce souvisí s územní složkou suverenity. Suverénní státy své území výlučně ovládají, mají zde územní suverenitu, vykonávají veřejnou moc nad vším, co se na daném teritoriu nachází a uplatňují zde územní výsost. Tuto skutečnost označujeme termínem suverenity státu. Přestože jsou si státy fakticky nerovné, v oblasti chráněné mezinárodním právem jsou si všechny státy právně rovny (*being equal in law*).² Od suverenity je nutné odlišovat pojem kompetence státu (*legal competence*) představované jednotlivými atributy svrchované moci. Takové kompetence se vztahují především k pravomoci vydávat právní normy (legislativní kompetence) a pro účely tohoto textu důležitější pravomoci soudní (soudní či rozhodovací kompetence, tj. jurisdikce).³

Při existenci imunit států tak dochází vždy ke střetu dvou suverenit. Na jedné straně stojí suverenity cizího státu, vůči němuž uplatňuje jiný stát svou soudní pravomoc, na straně druhé suverenity státu uplatňujícího tuto soudní pravomoc, do jehož jurisdikce prvně uvedený stát o své vůli zasáhl.⁴

¹ Caban, P. *Jurisdikční imunity států*. Praha: Eva Roztoková – IFEC 2007, s. 7.

² Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia 2003, s. 51-52.

³ *Ibid.*, s. 56-57.

⁴ Caban, P. *Jurisdikční imunity států*, s. 11.

Cílem této práce je přiblížit současný stav státní imunity a pokusit se alespoň nastínit budoucí vývoj v této oblasti mezinárodního práva. Tomu odpovídá i struktura práce. Nejdříve bude prostor věnován stručnému seznámení se s vývojem konceptu jurisdikční imunity, neboť bez něj by nebylo pochopení současného stavu zcela možné. Dále bude představen aktuální případ *FG Hemisphere v. Kongo*⁵, který poskytuje ilustrující příklad komplexnosti nynější problematiky jurisdikční imunity. *Gros* práce je pak věnováno otázce nejpálčivější, a to vztahu ochrany základních lidských práv a imunity států. Důležité je také upozornit, co tento text neobsahuje – autor zcela a záměrně opomíjí otázky imunity orgánů státu, pracovních smluv či exekuční imunity.

Ve světle nedávného rozhodnutí Mezinárodní soudního dvora⁶ sice lze konstatovat, že v nejbližším období nelze v dané oblasti očekávat radikálnějších změn, přesto jurisdikční imunita nebude zakonzervována a nadále si bude zasloužovat pozornost.

⁵ *Democratic Republic of the Congo and others v. FG Hemisphere Associates LLC*. [2011] 4 HKC 151 Court of Appeal, In the High Court of the Hong Kong Special Administrative Region, 10 February 2010.

⁶ *Jurisdictional Immunities of the State* (Germany v. Italy), International Court of Justice, 3 February 2012.

Směřování k restriktivnímu pojetí

Výchozím bodem státní imunity bylo její absolutní pojetí vycházející ze starodávné maximy *rex gratia dei*. Podle této koncepce se poskytuje imunita vůči jakémukoliv výkonu soudní pravomoci jiných států. Imunita je v tomto případě presumována, není-li prokázáno, že pro konkrétní případ státu nepřísluší, což může nastat pouze na základě výslovného projevu vůle dotčeného státu.⁷ Tento koncept však v průběhu 20. století zcela jasně zerodoval a dnes např. žádná evropská země neposkytuje absolutní imunitu, a to dokonce ani proti donucovacím opatřením.⁸

První velké soudní rozhodnutí v otázce státní imunity pochází od amerického Nejvyššího soudu. Ten v případě *Schooner Exchange v. McFaddon* z roku 1812 rozhodl, že naprostá rovnost a absolutní nezávislost suverénních států zabraňuje tomu, aby jeden stát vykonával výlučnou územní jurisdikci, která má být atributem každého státu. S rozvojem mezinárodního obchodu a stále častější účastí států v obchodním styku se absolutní pojetí stávalo čím dál obtížněji udržitelným konceptem. Jestliže některé země jej postupně opouštěly již v první polovině 20. století, k rozhodujícím změnám došlo až v 60. letech a později.

Pomyslnou spouští mohl být dopis úředníka amerického ministerstva zahraničí (tzv. Tateův dopis) z roku 1952, ve kterém byl vyjádřen úmysl Spojených států přiklonit se k aplikaci restriktivní imunity. Britské soudy opustily koncept absolutní imunity v rozhodnutích *Philippine Admiral v. Wallem Shipping (Hong Kong)* a *Trendtex Trading Corp v. Central Bank of Nigeria*. O několik let později byl přechod k pojetí restriktivní imunity v britském právu zakotven v zákoně o státní imunitě (*State Immunity Act, 1978*). Spojené státy přistoupily k domácí kodifikaci o dva roky dříve v zákoně o imunitách cizích států (*Foreign Sovereign Immunities Act, 1976*).

Na mezinárodní úrovni byl prvním významným počinem v této oblasti Evropská úmluva o státní imunitě (*European Convention on State Immunity*, dále jen „Evropská úmluva“)⁹. V platnost vešla v roce 1976. Přestože se v praxi uplatňuje v omezeném rozsahu¹⁰,

⁷ Balaš, V., Pauknerová, M., Zemánek, J. Jurisdikční imunita státu v mezinárodním právu. *Právník* 5/1988, s. 453.

⁸ *Sabeh el Leil v. Francie*, App. No. 34869002, European Court of Human Rights, 29 June 2011, ¶53. Crawford, J. Executions of Judgments and Foreign Sovereign Immunity. *The American Journal of International Law*, 75/1981, s. 824.

⁹ Dostupná na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=074>

její význam spočívá především ve faktu, že se jedná o první významnou souhrnnou právní úpravu problematiky státních imunit vůbec. Nadto vytváří základ pro restriktivní pojetí státních imunit, a to nikoliv pouze ve svých smluvních státech, nýbrž coby doklad o existující mezinárodněprávní praxi, rovněž nepřímo i v dalších státech uplatňujících koncept restriktivní imunity.

Dnes je však Evropská úmluva zcela zastíněna výsledkem dlouholetého úsilí Komise pro mezinárodní právo - Úmluvou Organizace spojených národů o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku z roku 2004 (*United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property*, dále jen „Úmluva OSN“)¹¹. Jedná se o relativně úspěšný dokument ztělesňující snahu sjednotit postup států ve věcech imunity a souvisejících institutů.¹²

Koncept restriktivní neboli také omezené státní imunity spočívá v rozlišování jednání státu na vrchnostenské úkony (*acta iure imperii*), které požívají imunity, a úkony soukromoprávní (*acta iure gestionis*), na které se imunita nevztahuje. Od počátku toto dělení bylo neoddelitelně spjata s otázkou, které úkony spadají do té či oné kategorie. O snaze národních soudů nalézt odpověď na tuto otázku pomocí různorodých testů a kritérií nebude v této práci pojednáno, neboť je svým rozsahem, a tedy i tématem omezená.¹³ Spokojíme se tak na tomto místě s konstatováním, že i dnes, v době, kdy restriktivní pojetí k jurisdikční imunitě je obecně akceptováno, je stále různě chápáno a národní soudy k němu přistupují rovněž různě. Dosud nebyla vytvořena jednotná praxe nebo nalezeno spolehlivé vodítko, podle kterých by měl vnitrostátní soud předpokládat, nebo odmítnout jurisdikci.¹⁴ Zkrátka, praxe států není jednotná a přesný rozsah restriktivního pojetí zůstává často nejistý.¹⁵ Tento závěr poslouží jako další díl do mozaiky stále se měnící jurisdikční imunity států.

[cit. 1. dubna 2013].

¹⁰ Byla ratifikována pouze osmi státy: Belgie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Rakousko, Švýcarsko, Velká Británie a Kypr.

¹¹ Dostupná na: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf [cit. 1. dubna 2013].

¹² Prozatím byla podepsána 29 státy a ratifikovalo ji pouze 8 z nich. Úmluva nabude účinnosti třicátého dne následujícího po datu uložení třicáté ratifikační listiny.

¹³ Blíže k této problematice viz např. Balaš, V. Jurisdikční imunita státu, hledání kritérií zužující její rozsah. *Právník* 4/1990, s. 348-356.

¹⁴ Fox, H. *The Law of State Immunity*. Oxford: Oxford University Press 2002, s. 292.

¹⁵ Z tohoto hlediska poutá restriktivní pojetí značnou kritiku, viz např. Bankas, EK. *The State Immunity Controversy in International Law*. Heidelberg: Springer 2005.

Případ *FG Hemisphere v Kongo*

Zajímavým případem, který názorně dokládá současnou komplexnost problematiky jurisdikční imunity je spor *FG Hemisphere v. Kongo*, který umožňuje unikátní náhled do soupeřících imunitních doktrín a jejich vývoje v rámci práva národního i mezinárodního. V předmětném sporu společnost FG Hemisphere požadovala u hong kongských soudů vymezení statusu státní imunity v Hong Kongu, a potažmo také v Číně, v situaci, kdy Kongo nezaplatilo po dvou prohraných arbitrážích a oprávněná FG Hemisphere se domáhala výkonu rozhodnutí na konžském majetku na území Hong Kongu. Kongo se v reakci odvolalo na absolutní státní imunitu, kterou aplikuje Čína, se závěrem, že Hong Kong je zavázán ji aplikovat rovněž podle Základního zákona, který určuje čínsko-hong kongské vztahy od roku 1997. FG Hemisphere odpověděla argumentací, v níž upozorňovala na skutečnost, že restriktivní doktrína obsažená v hong kongském *common law* je stále v platnosti, neboť i po předání území pod čínskou suverenitu zůstal anglosaský právní systém zachován.¹⁶

Soud posléze provedl důkladnou analýzu vývoje státní imunity na území Hong Kongu a také otázky, zda Čína vůbec stále aplikuje koncept absolutní imunity, pokud podepsala (ač neratifikovala) Úmluvu OSN. Ve svém rozsudku došel soud k závěru, že Čína stále pokračuje v absolutním přístupu ke státní imunitě, nicméně tím nezavazuje Hong Kong, neboť tento přístup nebyl od roku 1997 prosazen do místní legislativy. Toto zjištění je dostatečným podkladem pro uplatňování restriktivní koncepce obsažené v *common law* a konžská aktiva tak nejsou imunní proti výkonu arbitrážního nálezu.¹⁷

Kongo se odvolalo k nejvyšší soudní instanci Hong Kongu a ta v nejtěsnějším možném poměru 3:2 zvrátila v červnu 2011 rozhodnutí soudu nižšího stupně a uzavřela celý případ finálním rozhodnutím, že cizí státy požívají na území Hong Kongu výsad absolutní imunity.¹⁸ Celý proces získal značnou pozornost vzhledem k postavení Hong Kongu jako asijského finančního centra a klíčového fóra pro řešení sporů. Je však nepochybné, že takové vyústění sporu *FG Hemisphere v. Kongo* snižuje atraktivitu Hong Kongu jako potenciálního fóra v očích

¹⁶ Berger, JE., Sun, C. Sovereign Immunity: A Venerable Concept in Transition? *International Litigation Quarterly* 2/27, s. 4.

¹⁷ Ibid., s. 5.

¹⁸ Berger, JE., Sun, C., Ka-Tung Yiu, W. One Country, One Immunity: Hong Kong Court of Final Appeal Holds Foreign States Have Absolute Sovereign Immunity. *China Matters. Paul Hasting's Newsletter*, s. 1.

mnoha investorů. V širším kontextu je možné celý spor vnímat jako doklad toho, že ohledně jurisdikční imunity nemusí panovat konsenzus ani na vnitrostátní úrovni.

Lidská práva a jurisdikční imunita

V posledních letech se velice aktuální stala otázka, zda porušení kogentních norem vytváří výjimku ze státní imunity. Někteří autoři v této souvislosti dokonce mluví o „radikální hrozbě vyvstávající doktríně imunity států“.¹⁹ Roste totiž vnímání státní imunity jako nespravedlivé překážky k nápravě porušení kogentních norem mezinárodního práva, a to především norem chránící základní lidská práva. Platí, že tento trend je odrazem hlubších změn mezinárodního řádu po konci studené války a změně v koncepci role státu v něm. Jednotlivec se stal subjektem s marginální subjektivitou z hlediska mezinárodního práva, které mu dříve odmítalo jakýkoli statut přiznat. S rozvojem lidských práv, která přiznávají přímá subjektivní práva každému jednotlivci, se mění i mnohé instituty mezinárodního práva, včetně jurisdikční imunity.²⁰

Jako potvrzení „idealistického“²¹ směřování lze chápat i rezoluci o imunitě státu nebo osoby, která jednala jménem státu, z jurisdikce v případě mezinárodních zločinů (*Resolution on the Immunity from Jurisdiction of the State and of Persons Who Act on Behalf of the State in Case of International Crimes*) ze zasedání *Institut de Droit International* v Neapoli v roce 2009. Rezoluce zdůrazňuje, že státy mají v rámci mezinárodního zvykového práva a mezinárodních smluv povinnost respektovat a zajistit lidská práva všem osobám v jejich jurisdikci a souběžně zabránit páchání mezinárodních zločinů. Z toho plyne, že jurisdikční imunita by neměla být překážkou přiměřenému odškodnění, ke kterému jsou oběti takových zločinů oprávněny. Pokud se vezme v úvahu značný rozvoj státní praxe i mezinárodního práva v oblasti ochrany základních lidských práv, státy „by měly zvážit vzdání se imunity tam, kde mezinárodní zločiny byly spáchány jejich orgány.“²²

Vnitrostátní soudy se nezapojují do přímých interakcí se zahraničními vládami, popř. zahraničními soudy. Obecně také platí, že v porovnání s vládami, domácí soudy nemohou být odměněny, nebo potrestány za postup, který měl dopad na cizí aktéry. Vnitrostátní soudy tak

¹⁹ Fox, H. *The Law of State Immunity*, s. 517.

²⁰ Boas, G. *Public International Law. Contemporary Principles and Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar 2012, s. 279. Bröhmer, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights*. The Hague: Nijhoff 1997, s. 8.

²¹ Na opačné straně stojí „pragmatický“ koncept, zastávaný např. většinou soudců v ESLP nebo MSD. Bartsch, K., Elberling, B. *Jus Cogens vs. State Immunity, Round Two: The Decision of the European Court of Human Rights in the Kalogeropoulou at al. v. Greece and Germany Decision*. *German Law Journal* 4/5, s. 491.

²² Institute of Int'l Law. *Resolution on the Immunity from Jurisdiction of the State and of Persons Who Act on Behalf of the State in case of International Crimes*, 10 September 2009, art. II para. 3.

užívají větší svobody, která vede k inovativnějšímu výkladu mezinárodního práva. Tento závěr potvrzují právě nedávná rozhodnutí italských a řeckých soudů ve vztahu k reparacím za válečné zločiny²³. Přestože čelily překážce tradičního konceptu státní imunity, považovaly domácí soudy situaci za vhodnou k dalšímu posunu nejen v limitaci státní imunity, ale v přímém vynucení a hlubším rozvoji lidských práv.

A. Soudní praxe a zákonná úprava v USA

V souvislosti s nárokem na finanční odškodnění újmy způsobené porušením základních lidských práv mimo území státu soudu se nejvíce žalob objevilo před americkými soudy. Ustanovení § 1605 zákona o imunitách cizích států obsahovalo šest taxativně stanovených výjimek z jurisdikční imunity: 1) obchodní aktivity, 2) protiprávní činy neobchodní povahy spáchané na území Spojených států, 3) lodě (*in rem*), 4) nemovitosti, 5) vyvlastnění a konečně 6) vzdání se imunity.

Do zmiňovaného zákona byla v roce 1996 dodána kontroverzní klauzule, která zakotvila novou výjimku z imunity vybrané skupiny států. Jedná se o státy, které byly prezidentem označeny jako tzv. státy podporující terorismus (*state sponsor of terrorism*). Tímto ustanovením mají oběti teroristického činu umožněno žalovat stát za předpokladu, že je na prezidentském „černém seznamu“²⁴ a že daný čin (který může mít podobu mučení, leteckého pirátství, braní rukojmí a „mimosoudního zabití“) spáchal nebo pro něj poskytl podporu. Kongres tímto krokem sledoval dva cíle – omezení teroristických aktivit a kompenzaci pro jejich oběti.

Praktické důsledky této výjimky jsou omezené, nicméně konkrétní. Ve většině případů žalované státy tyto žaloby odmítají jako nelegitimní, čímž ovšem nezabrání vynesení rozsudku. Za takových okolností žalobci totiž vyhrávají spor rozsudkem pro zmeškání (*default judgment*). Následně je ovšem u většiny úspěšných žalobců obtížné získat přiznané odškodnění, jelikož americká vláda není ochotná přistoupit k donucovacím prostředkům proti těmto státům s ohledem na mezinárodní závazky a zahraniční politiku (tzv. „*executive*

²³ *Ferrini v. Federal Republic of Germany*, Decision_No. 5044/2004, Riv. Dir. Int. 87 (2004). *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany*, case No. 11/2000, ILR 129 (2000).

²⁴ V současnosti jsou jako státy podporující terorismus identifikovány Kuba, Irán, Sýrie a Súdán. V minulosti se také jednalo o Irák, Libyi, Severní Koreu a Jemen.

stonewalling“).²⁵ K vyplacení kompenzace tak dochází nejčastěji z amerických státních zdrojů a jeden z původních cílů úpravy, tj. vést státy podporující terorismus k zastavení těchto aktivit, se vytrácí. Na druhou stranu, v některých případech státy předstoupily před americké soudy v obraně před těmito nároky, a dokonce Libye učinila *ex post* několik významných plateb v rámci narovnání vztahů se Spojenými státy.²⁶ Obecně je nicméně tato výjimka kritizována, neboť vnáší do rozhodování soudů nepřípustný politický prvek za situace, kdy je odpovědností výkonné moci určit státy podporující terorismus a tímto krokem je *de facto* zbavit jurisdikční imunity.²⁷

V poslední době se objevily pokusy rozšířit odepření imunity na základě porušení základních lidských práv v letech druhé světové války. Nejznámější jsou dva případy, kdy se přeživší z německých koncentračních táborů domáhaly odškodnění za způsobené utrpení, kterého se Německo dopustilo při porušení *jus cogens*. Žalobce ve sporu *Princz v. Německo* se opřel o argument implicitního vzdání se imunity (*implied waiver*). Americký soud nicméně došel k závěru, že vzdání se imunity podle zákona o imunitách cizích států vyžaduje úmysl se jí vzdát, což Německo v žádném případě neprojevilo, a tak jeho jurisdikční imunita byla uznána.²⁸ V podobném sporu *Sampson v. Německo* byl argument implicitního vzdání se imunity dále prohlouben. Podle žalobce porušení kogentních norem musí být v rámci zákona o imunitách cizích států interpretováno jako vzdání se imunity, neboť platí, že americké zákony musí být vykládány v souladu s mezinárodním právem. I v tomto případě nicméně soud ponechal imunitu Německa v platnosti a předložený argument neuznal už jen z toho důvodu, že podobný extenzivní výklad by mohl zasahovat do zahraniční politiky tvořené mocí výkonnou, tj. vládou.²⁹

B. Soudní praxe a zákonná úprava v Evropě

I v rámci evropské praxe jsou nejčastěji uváděny případy souvisejícími s nacistickými válečnými zločiny. V prvním se řecký nejvyšší soud *Areios Pagos* musel vypořádat s žalobou o odškodnění na základě zločinů spáchaných na řeckých civilistech jednotkami SS v době

²⁵ Kim, J. Making State Sponsors of Terrorism Pay: A Separation of Powers Discourse under the Foreign Sovereign Immunities Act. *Berkeley Journal of International Law* 22/2004, s. 519-520.

²⁶ Schwartz, JB. Dealing with a „Rogue“ State: The Libya Precedent. *American Journal of International Law* 553/101, s. 578.

²⁷ Caban, P. *Jurisdikční imunity států*, s. 128. Foakes, J., Wilmschurt, E. *State Immunity: The United Nations Convention and its effect. Brief Paper*. London: Chatham House 2005, p. 8.

²⁸ *Princz v. Germany*, U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit, 1 July 1994, 1166.

²⁹ *Sampson v. Germany*, U.S. District Court, N.D. Illinois, Eastern Division, 10 September 1997, 1151-6.

druhé světové války. Německo se v reakci odvolalo na jurisdikční imunitu. Soud nakonec shledal, že došlo k porušení kogentních norem mezinárodního práva a imunita Německu poskytnuta nebyla. Toto rozhodnutí nicméně nebylo vykonáno, jelikož nezískalo nutný souhlas řeckého ministerstva spravedlnosti k exekuci majetku jiného státu. Později navíc před zvláštním nejvyšším soudem pro spory vztahující se k mezinárodnímu právu *Anotato Eidiko Dikastirio* bylo v rozsudku (o němž se rozhodlo v poměru 6:5) deklarováno, že: „zahraniční stát stále užívá výsady imunity, i pokud je žalován na území fóra a jeho ozbrojené síly se dopustily činů porušujících *jus cogens*.“³⁰

Ve druhém případě italské soudy rozhodovaly v řízeních iniciovaných italskými občany, kteří byli nuceně pracovní nasazení v Německu za druhé světové války a nyní žádali náhradu v důsledku porušení mezinárodního humanitárního práva spočívajícího v tělesné a psychické újmě způsobené nelidským zacházením. *Corte di Cassazione*, nejvyšší (kasační) soud zaujal progresivní postoj a uznal tyto nároky za projednatelné. Ochrana lidských práv a kogentní charakter norem zakazující mezinárodní zločiny zabraňují podle jeho názoru užití státní imunity. Současně, porušení takových kogentních norem v sobě obsahuje povinnost poskytnout kompenzaci obětem, kterým byla tímto způsobena škoda. Právě německá neochota poskytnout odškodnění italským obětem až do dnešní doby vedla italské soudy v případech Ferrini, Maritelli, Maietta aj. k rozhodnutí o odmítnutí státní imunity.³¹ Nadto bylo umožněno na území Itálie provést výkon rozhodnutí řeckých soudů.³²

Argumentace soudů se mimojiné výslovně odvolávala k všeobecně uznávanému lidskému právu, a to právu na spravedlivý soudní proces zakotvený v mezinárodním obyčejovém právu a stejně tak v množství mezinárodních smluv. Klíčovým tedy je vztah mezi udělením jednotlivci přístup k soudu na jedné straně a respektování státní imunity na straně druhé. V poslední době sílí hlasy zdůrazňující první uvedené. Tento přístup jde tak daleko, že ve svém důsledku vztahuje koncepci restriktivní imunity také na *acta jure imperii*, pokud se stát ve svém jednání dopustil porušení kogentních norem.³³

Obhájci tohoto přístupu uvádí pro jeho podporu několik argumentů. První zdůrazňuje hierarchii norem v rámci mezinárodního práva a postuluje, že pravidla upravující státní

³⁰ *Margellos v. Federal Republic of Germany*, case no. 6/2002, ILR 129 (2007), 204.

³¹ Sciso, E. Italian Judges' Point of View on Foreign States' Immunity. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 5/44, s. 1208-1209.

³² Tomuschat, C. The International Law of State Immunity and Its Development by National Institutions. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 4/44, s. 114.

³³ Sciso, E. Italian Judges' Point of View on Foreign States' Immunity. s. 1214.

imunitu jsou na nižší úrovni ve vztahu ke kogentním normám. Tímto *jus cogens* „přebijí“ imunitu. Podobný závěr vyjádřilo i šest soudců Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) v menšinovém stanovisku ve věci *Al-Adsani*: „V případě konfliktu mezi kogentní normou a jiný pravidlem mezinárodního práva, první převáží. Důsledkem takové převahy je neplatnost protichůdného pravidla, nebo jeho neúčinnost, pokud je v rozporu s obsahem kogentní normy.“³⁴ Jeho případné uplatnění by ovšem mohl vést k vážnějším konsekvencím, kdy by státy byly nuceny případně přistoupit i exekuci majetků povinných států sloužícího k veřejným účelům, např. budovám velvyslanectví.³⁵

Dalším argumentem je spoluvina státu, který v odvolání se na princip jurisdikční imunity, neumožní vést soudní řízení proti žalovanému cizímu státu. Konstrukce tohoto argumentu vychází z Návrhu článků o odpovědnosti států (*Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*), které zdůrazňují povinnost států neuznávat porušení kogentních norem a nenapomáhat porušujícímu státu.³⁶ Přiznání imunity by v takovém případě vedlo ke spoluvině státu fóra.³⁷ Značné podpory rovněž užívá argument implicitního vzdání se imunity (*implied waiver*). Je postaven na právní fikci, že stát se implicitně vzdává svého práva na imunitu momentem porušení *jus cogens*.³⁸ Jako poslední v rámci tohoto stručného výčtu bude uveden argument univerzální jurisdikce. Zde se vychází z úvahy, že kogentní normy jsou *erga omnes* charakteru a všechny státy tak mají zájem na jejich dodržování. Následně při jejich porušení zde není požadavek pro výkon jurisdikce územní nebo národností spojitosti. Historicky je možné v tomto ohledu připomenout stíhání zločinu pirátství na otevřeném moři.³⁹

Prolomení režimu státní imunity na základě porušení lidských práv je přes předložené argumenty koncept v mezinárodním právu značně kontroverzní a rozporovaný. Důkazem může být rozhodování ESLP. Ten v několika případech potvrdil princip jurisdikční imunity proti nárokům opírajícím se o tvrzené válečné zločiny nebo mučení.⁴⁰ Dle názoru soudu, po

³⁴ *Al-Adsani v. United Kingdom*, Application no. 35763/97, European Court of Human Rights, 21 November 2001, dis. op. Rozakis and others, ¶111-112.

³⁵ Knuchel, S. State Immunity and the Promise of *Jus Cogens*. *Northwestern Journal of International Human Rights* 2/9, s. 157.

³⁶ International Law Commission. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*. 2001, čl. 40.

³⁷ Knuchel, S. State Immunity and the Promise of *Jus Cogens*, s. 163.

³⁸ *Ibid.*, s. 167.

³⁹ *Ibid.*, s. 169.

⁴⁰ *Kalogeropoulou and others v. Greece and Germany*, Application no. 59021/00, European Court of Human Rights, 12 December 2002, ¶415. *Al-Adsani v. United Kingdom*, ¶79. *Jones v. United Kingdom*, Application no. 34256/06, European Court of Human Rights, 24 February 2010, ¶224.

vládách členských zemí nemůže být požadováno nepřihlížet ke státní imunitě proti jejich vůli, nebo narušit jejich dobré vztahy s jinými státy jen proto, aby zcela splnily svoje závazky vyplývající z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv. Na doktrínu státní imunity tak musí být pohlíženo jako na nezcizitelnou ze strany práva na spravedlivý proces. Je vhodné ovšem dodat, že soud rozhodoval s přihlédnutím k „současným normám mezinárodního práva veřejného ... ale nevyklučuje vývoj v mezinárodním zvykovém právu v budoucnu.“⁴¹ Štrasburský soud tím uznal, přestože opatrně, určitý trend v mezinárodním právu směrem k dalšímu omezení státní imunity a do budoucna jeho otevřený postoj k němu.

Podobně, proti rozsudkům řeckých a italských soudů lze postavit rozhodování kanadských (*Bouzari v. Irán*), anglických (*Al-Adsani v. Kuvajt*, *Jones v. Saudská Arábie*), izraelských (*Irit Tzemach v. Německo*), brazilských (*Arraci Barreto v. Německo*), polských (*Natoniewski v. Německo*) či francouzských (*Bucheron v. Německo*) soudů, které se proti nárokům týkajícím se náhrady škody na cizích státech za jejich porušení lidských práv vždy potvrdily jurisdikční imunitu, kterou tyto státy požívají.⁴² Podíváme-li si blíže na případ *Jones v. Saudská Arábie*, britská Sněmovna lordů zde potvrdila státní imunitu Saudské Arábie také z důvodu, že kogentní zákaz mučení automaticky neznamená zneplatnění jiných norem mezinárodního práva, přičemž ctihodní *Law Lords* v obraně svého postoje neopomenuli uvést, že ponecháním jurisdikční imunity Saudské Arábii Spojené království „nikomu nedává podnět k mučení. Stejně tak Spojené království respektováním imunity neospravedlňuje užití mučení.“⁴³

Kritici rozhodnutí Sněmovny lordů ovšem dodávají, že tvrzení, že udělení imunity mučení není to stejné jako její neospravedlnění, je neudržitelné. „Uznání mučení jako aktu státu, udělení tomuto státu a jeho představitelům absolutní právní jistoty a odepření obětem jediný prostředek nápravy jsou fakta, která nemohou být vyvrácena politickými prohlášeními. Navíc anglické soudy, včetně Sněmovny lordů, udělením imunity ve skutečnosti uznaly jako zákonnou situaci, kdy byla porušena kogentní norma, což je v protikladu čl. 41 Návrhu článků o odpovědnosti států. Jones tak představuje klasické ukázkové porušení *jus cogens* udělením imunity zločinu mučení.“⁴⁴

⁴¹ Kalogeropoulou, ¶428-429.

⁴² Knuchel, S. State Immunity and the Promise of Jus Cogens, s. 155. Tomuschat, C. The International Law of State Immunity and Its Development by National Institutions, s. 1134-1137.

⁴³ *Jones v. Saudi Arabia*, [2006] UKHL, House of Lords, 14 June 2006, ¶44-45.

⁴⁴ Orakhelashivili, A. State Immunity and Hierarchy of Norms: Why the House of Lords Got It Wrong. *The European Journal of International Law* 5/18, s. 970.

Jurisdikční imunita před Mezinárodním soudním dvorem

Spor mezi Itálií a Německem měl svůj původ v řízeních výše přiblížených, jež byly iniciovány italskými občany, kteří byli nuceně nasazeni v Německu ve druhé světové válce a nyní žádali kompenzaci v důsledku porušení mezinárodního humanitárního práva před italskými vnitrostátními soudy. Poté, co italský Nejvyšší soud umožnil vést proti Německu soudní řízení, neboť podle jeho názoru se aplikace jurisdikční imunity cizího státu nevztahuje k těžkým válečným zločinům⁴⁵, bylo po vítězném soudním řízení přistoupeno k výkonu rozhodnutí na nemovitosti patřící Německu.

Německo se následně obrátilo k MSD s žalobou, aby postup Itálie byl odsouzen jako porušující jurisdikční imunitu, které Německo užívá na základě mezinárodního práva. Podle německého vyjádření Itálie se těchto porušení dopustila umožněním vést proti Německu výše uvedené soudní spory a také tím, že uznala dřívější rozsudky řeckých soudů za vykonatelné na svém území.

Itálie před MSD argumentovala vývojem v mezinárodním obyčejovém právu v otázce státní imunity, jež nyní – jak bylo uvedeno výše – obsahuje množství výjimek. Protože německé protiprávní chování mělo počátek na italském území, ze kterého byli žalobci ve sporech před vnitrostátními soudy odvezeni do Třetí říše, je tímto poležena výjimka státní imunitě. Soud v daném bodě došel k závěru, že protiprávní chování podle vnitrostátního práva nezakládá takovou výjimku, neboť činnost ozbrojených sil se řadí pod státní činnost a žádný případ z minulosti, popř. ani Evropská úmluva nebo Úmluva OSN nenasvědčují o opaku.⁴⁶

Hlavní otázkou, které ovšem soudci MSD čelili, byla, zda existuje zvláštní výjimka ke státní imunitě založená porušením kogentních norem mezinárodního práva. Pokud jsou jednou normy kogentní, neměly by být dodržovány za každé situace?

MSD se v hledání odpovědi na tuto otázku nejdříve obrátil na státní praxi jako na jediný možný zdroj práva, neboť Německo ani Itálie nepodepsaly Úmluvu OSN a pouze Německo bylo smluvní zemí Evropské úmluvy. V uplynulých letech se vyskytly případy, kdy oběti tvrzených porušení lidských práv předkládaly svoje případy různým soudům a tribunálům, nicméně převážně neúspěšně, jak tento text také dokazuje. Státní praxe potvrzující italský

⁴⁵ Bianchi, A. Ferrini v. Federal Republic of Germany. *American Journal of International Law* 1/99, s. 244.

⁴⁶ *Jurisdictional Immunities of the State* (Germany v. Italy), ¶72.

pohled nebyla vyhodnocena jako dostatečná. Protiprávnost i tak strašných zločinů, jaké se staly za druhé světové války, nemění podle MSD nic v jejich kvalifikaci jako *acta iure imperii*, jelikož byly ryzým projevem suverénní státní moci bez jakýchkoli stop soukromých nebo komerčních aktivit, jež vyžadují *acta iure gestionis*.⁴⁷

Dále se soud zabýval vztahem mezi kogentními pravidly a pravidly jurisdikční imunity. Zde došel k závěru, že oba soubory norem upravují odlišné věci: „Pravidla státní imunity jsou svým obsahem procesní a určují, zda státy mohou či nemohou vykonávat jurisdikci s ohledem na jiný stát. Neřeší otázku, jestli jednání, které je příčinou řízení, je či není po právu.“⁴⁸

Soudce Antonio Cancado Trindade se ve svém menšinovém stanovisku postavil proti tomuto převládajícímu názoru MSD. Mezinárodní právo by podle něj nemělo připustit, aby stát měl možnost uniknout odpovědnosti za vážná porušení mezinárodního práva – ani princip rovnosti států nemůže „stát v cestě uskutečňování spravedlnosti“.⁴⁹ Svoji argumentaci ovšem Trindade nepodložil žádnou státní praxí, a tak se spíše jednalo o projev doktríny, ve které skloubil určitá teoretická tvrzení s morálními imperativy.⁵⁰

Svým rozhodnutím, že Itálie porušila mezinárodní zvykové právo státní imunity, Mezinárodní soudní dvůr jasně deklaroval pevné postavení tradicionalistické koncepce mezinárodního práva. Sílicí vliv základních lidských práv a mezinárodního humanitárního práva sám o sobě nepostačoval k vytvoření výjimky ze státní imunity.⁵¹ V širším pohledu, rozsudek zasadil těžkou ránu všem těm, kteří tvrdí, že mezinárodní právo se v současnosti může vyvíjet bez nutnosti souhlasu státních aktérů.

MSD svým rozhodnutím *inter alia* měl vliv i na vnímání zvláštní „teroristické klauzule“ v americkém zákoně o imunitách cizích států, jelikož by se použitím aplikace argumentace obsažené v rozsudku mohla hodnotit praxe Spojených států z hlediska mezinárodního práva jako nezákonná. Nadto, jen několik typů teroristických činů lze kvalifikovat jako porušení kogentních norem. Obháječi amerického přístupu tak nejen musí potvrdit, že Spojené státy ve svém postupu sledují výjimku danou *jus cogens*, ale také dokázat, že závěry MSD ke státní imunitě jsou nesprávné.

⁴⁷ *Jurisdictional Immunities of the State* (Germany v. Italy), ¶59-60.

⁴⁸ *Ibid.*, ¶93.

⁴⁹ *Jurisdictional Immunities of the State* (Germany v. Italy), dis. op.Trindade, ¶299.

⁵⁰ Stephan, PB. *Sovereign Immunity and the international Court of Justice: The State System Triumphant. Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper No. 2012-47*, s. 19.

⁵¹ *Ibid.*, s. 6.

Americký případ má s tím italským společný ještě jeden rys, a to kontrolu nad procesem jakožto odvetným opatřením v rukou soukromých osob. Jurisdikční imunita z pohledu mezinárodního práva nespočívá pouze v ochraně před vydáním rozsudku, ale stejně tak v ochraně před řízením před soudem *per se*. Dát státu na výběr mezi alternativami bránit se v řízení před zahraničním soudem, nebo rizikem vydání rozsudku pro zmeškání (*default judgment*), představuje porušení mezinárodního práva.⁵² Je navíc vůbec otázkou, zda mezinárodní právo dovoluje delegaci odvetných opatření soukromým osobám. Otevření soudů žalobcům, jenž tvrdí, že utrpěli újmu v důsledku porušení mezinárodního práva, se nejeví jako nejlepší cesta. V souhrnu tak lze spíše očekávat převažující trend, že oběti zahraničního terorismu budou nadále odškodňováni z amerického státního rozpočtu než „zlotřilých“ států.

⁵² Stephan, PB. Sovereign Immunity and the international Court of Justice: The State System Triumphant, s. 26.

Závěr

Když se ke konci 19. století státy stále častěji zapojovaly do vlastních obchodních aktivit, národní soudy postupně přikročily k omezení imunity za účelem ochrany práv jejich obchodních partnerů a v podstatě tak reinterpretovaly význam maximy *par in parem no habet imperium*. Je zjevné, že podoba jurisdikční imunity je závislá na společenských a politických podmínkách, ve kterých je vykonávána. Různé okolnosti tak vedou k různým výsledkům v různých případech.

Princip státní imunity není principem absolutním ani statickým, jak jeho vývoj v čase jasně dokazuje. Je předmětem změn v mezinárodním systému. Jako ospravedlnitelný a funkční koncept musí sloužit základním hodnotám, na kterých je mezinárodní společenství postaveno. Rodící se trend směřující k vytvoření nové výjimky ze státní imunity jakožto důsledku při porušení základních lidských práv dostal rozhodnutím MSD tvrdou ránu, nicméně pokud dojde v dlouhodobějším horizontu posunu v obecné praxi států, který bude podpořen *opinio juris*, může se vykrystalizovat nové pravidlo v rámci mezinárodního zvykového práva. Ač nemusí být argumenty obhájců nové výjimky v jurisdikční imunitě dostatečně přesvědčivé, aby získaly široké přijetí, může celková vážnost porušení kogentních norem přispět k odmítnutí jurisdikční imunity porušujícího státu. Nadto, může se ukázat být poněkud obtížným akceptovat, že státy v obchodních transakcích podléhají cizí jurisdikci, zatímco státy porušující lidská práva a humanitární právo požívají výsad imunity.⁵³

Kontroverze v mezinárodním právu týkající se jurisdikční imunity jsou tedy dalek od vyřešení. Přestože MSD v případě Zatykáckého rozkazu (*Arrest Warrant*)⁵⁴ konstatoval, že „imunita z jurisdikce neznamena beztrestnost s ohledem na kterékoli zločiny, které mohly být spáchány,“⁵⁵ při zvážení současné situace výše nastíněné platí, že oběti vzhledem k jurisdikční imunitě nemají přístup k soudům, před nimiž by uplatnily nárok na přiměřenou náhradu.

⁵³ Krajewski, M., Singer, Ch. Should Judges be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights. *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 16/2012. s. 10.

⁵⁴ *Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000* (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), International Court of Justice, 14 February 2002.

⁵⁵ *Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000* (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), ¶60.

S rozpadem komunistického východního bloku a koncem mnoha autoritářských režimů v Africe a Latinské Americe se zdálo, že mezinárodní společenství vstoupilo do nové éry. Vznikly nové mezinárodní organizace a ty staré začaly být více respektovány. Projevem těchto změn je nepochybně i uvedená Úmluva OSN. Mezinárodní ekonomické právo či právo lidských práv začaly zavazovat státy více než kdykoli předtím. O to důležitější se v tomto kontextu jeví rozsudek Mezinárodního soudního dvora v případě jurisdikčních imunit států. Prozatím lze tedy konstatovat, že *jus cogens per se*, přesněji jeho porušení, nevede k odepření jurisdikční imunity.

Seznam použitých zdrojů

Primární zdroje

Evropská úmluva o státní imunitě, 1972.

International Law Commission. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*. 2001.

Institute of International Law. *Resolution on the Immunity from Jurisdiction of the State and of Persons Who Act on Behalf of the State in case of International Crimes*, 10 September 2009.

Úmluva Organizace spojených národů o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, 2004.

Monografie

Bankas, EK. *The State Immunity Controversy in International Law*. Heidelberg: Springer 2005.

Boas, G. *Public International Law. Contemporary Principles and Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar 2012.

Bröhmer, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights*. The Hague: Nijhoff 1997.

Caban, P. *Jurisdikční imunita států*. Praha: Eva Roztoková – IFEC 2007.

Čepelka, Č., Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia 2003.

Fox, H. *The Law of State Immunity*. Oxford: Oxford University Press 2002.

Články

Balaš, V. Jurisdikční imunita státu, hledání kritérií zužující její rozsah. *Právník* 4/1990.

Balaš, V., Pauknerová, M., Zemánek, J. Jurisdikční imunita státu v mezinárodním právu. *Právník* 5/1988.

Bartsch, K., Elberling, B. Jus Cogens vs. State Immunity, Round Two: The Decision of the European Court of Human Rights in the Kalogeropoulou at al. v. Greece and Germany Decision. *German Law Journal* 4/5.

Berger, JE., Sun, C. Sovereign Immunity: A Venerable Concept in Transition? *International Litigation Quarterly* 2/27.

Berger, JE., Sun, C., Ka-Tung Yiu, W. One Country, One Immunity: Hong Kong Court of Final Appeal Holds Foreign States Have Absolute Sovereign Immunity. *China Matters. Paul Hasting's Newsletter*.

Bianchi, A. Ferrini v. Federal Republic of Germany. *American Journal of International Law* 1/99.

Crafword, J. Executions of Judgments and Foreign Sovereign Immunity. *The American Journal of International Law*, 75/1981.

Foakes, J., Wilmshurt, E. *State Immunity: The United Nations Convention and its effect. Brief Paper*. London: Chatham House 2005.

Kim, J. Making State Sponsors of Terrorism Pay: A Separation of Powers Discourse under the Foreign Sovereign Immunities Act. *Berkeley Journal of International Law* 22/2004.

Knuchel, S. State Immunity and the Promise of *Jus Cogens*. *Northwestern Journal of International Human Rights* 2/9.

Krajewski, M., Singer, Ch. Should Judges be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights. *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 16/2012.

Orakhelashvili, A. State Immunity and Hierarchy of Norms: Why the House of Lords Got It Wrong. *The European Journal of International Law* 5/18.

Sciso, E. Italian Judges' Point of View on Foreign States' Immunity. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 5/44.

Schwartz, JB. Dealing with a „Rogue“ State: The Libya Precedent. *American Journal of International Law* 553/101.

Stephan, PB. Sovereign Immunity and the international Court of Justice: The State System Triumphant. *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper No. 2012-47*.

Tomuschat, C. The International Law of State Immunity and Its Development by National Institutions. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 4/44.

Soudní rozhodnutí

Al-Adsani v. United Kingdom, Application no. 35763/97, European Court of Human Rights, 21 November 2001.

Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), International Court of Justice, 14 February 2002.

Democratic Republic of the Congo and others v. FG Hemisphere Associates LLC, [2011] 4 HKC 151 Court of Appeal, In the High Court of the Hong Kong Special Administrative Region, 10 February 2010.

Ferrini v. Federal Republic of Germany, Decision_No. 5044/2004, Riv. Dir. Int. 87 (2004).

Jones v. United Kingdom, Application no. 34256/06, European Court of Human Rights, 24 February 2010.

Jones v. Saudi Arabia, [2006] UKHL, House of Lords, 14 June 2006.

Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy), International Court of Justice, 3 February 2012.

Kalogeropoulou and others v. Greece and Germany, Application no. 59021/00, European Court of Human Rights, 12 December 2002.

Margellos v. Federal Republic of Germany, case no. 6/2002, ILR 129 (2007).

Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany, case No. 11/2000, ILR 129 (2000).

Princz v. Germany, U.S. Court of Appeals for the District of Columbia Circuit, 1 July 1994.

Sabeh el Leil v. Francie, App. No. 34869002, European Court of Human Rights, 29 June 2011.

Sampson v. Germany, U.S. District Court, N.D. Illinois, Eastern Division, 10 September 1997.